

Danuta Kocurek
ORCID: 0000-0002-9670-8382
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wanda Bobrowska-Nowak (1925–2003) – badaczka polskiego dziedzictwa pedagogicznego i psychologicznego

Wanda Bobrowska-Nowak (1925–2003):
A Researcher into the Polish Pedagogical and
Psychological Heritage

ABSTRACT

In the presented research, a biography of Prof. Wanda Bobrowska-Nowak (1925–2003) is presented. She was a Polish historian of education who carried out her didactic and scientific activity in the University of Łódź and the University of Silesia in Katowice. Her scientific interests were mostly focused on the history of education, resocialization, care pedagogy, therapy, as well as on moral education and history of Polish psychology. She held numerous academic positions, among others being the Head of the Department of History of Education, the Head of the Institute of Pedagogy and the Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology at the University of Silesia in Katowice. Bobrowska-Nowak had family ties with Vilnius and she collaborated with the Polish University located in Vilnius. She was a supervisor of numerous MA theses and eleven doctoral dissertations. Her fruitful scientific research and creative effort in the field

KEYWORDS

Wanda Bobrowska-Nowak, biography, didactic activity, University of Silesia in Katowice, scientific output

SŁOWA KLUCZOWE

Wanda Bobrowska-Nowak, biografia, działalność dydaktyczna, Uniwersytet Śląski w Katowicach, dorobek naukowy

SPI Vol. 25, 2022/2
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2022.2.004
Nadesłano: 21.03.2022
Zaakceptowano: 05.05.2022

of history of education (with a special focus on pre-school education in Silesia and the output of Polish psychology) have resulted in many scientific works and articles, which brought closer one of the mainstays of pedagogy. Bobrowska-Nowak has made a tremendous contribution to the development of pedagogical thought and its transformations. Her publications are of precious aid for historians of education, educators, and pedagogy students. Moreover, they can be helpful in instilling respect for the tradition of didactics and moral education.

ABSTRAKT

W prezentowanym szkicu przybliżono biografię prof. Wandy Bobrowskiej-Nowak (1925–2003), polskiego historyka wychowania, która prowadziła działalność dydaktyczną i naukową w Uniwersytecie Łódzkim i Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Swoje zainteresowania badawcze koncentrowała wokół historii oświaty, pedagogiki resocjalizacyjnej, opiekuńczej, terapii i edukacji wychowawczej oraz historii polskiej psychologii. Pełniła wiele funkcji, m.in. była kierownikiem Zakładu Historii Wychowania, dyrektorem Instytutu Pedagogiki oraz dziekanem Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Bobrowska-Nowak miała wileńskie korzenie i współpracowała z Uniwersytetem Polskim w Wilnie. Była promotorem wielu prac magisterskich i jedenastu prac doktorskich. Rezultatem prowadzonych badań i twórczego wysiłku w zakresie historii wychowania, ze szczególnym uwzględnieniem historii wychowania przedszkolnego i dziedzictwa polskiej psychologii, są liczne prace naukowe i artykuły, przybliżające jeden z głównych filarów pedagogiki. Bobrowska-Nowak wniosła duży wkład w rozwój myśli pedagogicznej i jej przemianę. Jej publikacje są cenną pomocą dla historyków wychowania, pedagogów, studentów pedagogiki i służą zaszczepieniu kultu dla tradycji wychowania i edukacji.

Wprowadzenie

W realiach dynamicznych zmian społecznych, kulturowych i oświatowych, ważną rolę pełni nauczyciel, jego osobowość, kwalifikacje zawodowe, autorytet i postawa. Bez względu na czas, epokę i zachodzące zmiany, nauczyciel jest badaczem, opiekunem i organizatorem procesu nauczania i uczenia się. Jednym z wielu nauczycieli,

którzy wnieśli duży wkład w rozwój różnych dyscyplin naukowych, jest prof. Wanda Bobrowska-Nowak (1925–2003), pracownik naukowo-dydaktyczny Uniwersytetu Łódzkiego i Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, specjalista w zakresie historii wychowania, pedagogiki opiekuńczej, resocjalizacyjnej i historii psychologii.

Głównym celem niniejszego szkicu jest ukazanie działalności naukowej i dydaktycznej Wandy Bobrowskiej-Nowak oraz jej wkładu w rozwój nauk pedagogicznych, historycznych i psychologicznych. Artykuł opracowany został na podstawie dokumentów źródłowych, materiałów biograficznych oraz opracowań historycznych i oświatowych.

Szkic biograficzny

Wanda Bobrowska-Nowak urodziła się 24 grudnia 1925 roku w Wilnie w rodzinie prawnika i nauczycielki (Stopińska-Pająk 2008: 110). Szkołę podstawową oraz cztery klasy gimnazjum ukończyła w Wilnie. W okresie okupacji niemieckiej uczyła się systemem tajnego nauczania. W 1945 roku przybyła do Łodzi jako repatriantka i po ukończeniu trzymiesięcznego kursu dla wychowawczyń przedszkoli rozpoczęła pracę w Przedszkolu Zakładów Bawełnianych w Łodzi przy ul. Kilińskiego 2 (Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach: Akta osobowe). Jednocześnie uczęszczała do Liceum dla Pracujących w Łodzi (ul. Nowotki 16). Świadectwo maturalne uzyskała w 1947 roku i rozpoczęła studia w zakresie pedagogiki ogólnej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Łódzkiego (Sadzikowska 2019: 262) W 1952 roku obroniła pracę magisterską *Szkolnictwo elementarne w Księstwie Warszawskim* (Szulakiewicz 2006: 223), napisaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Stefana Truchima – kierownika Katedry Historii Wychowania Uniwersytetu Łódzkiego (Szulakiewicz 2006: 58). Po ukończeniu studiów podjęła pracę w Wojewódzkim Ośrodku Doskonalenia Kadr Pedagogicznych w Łodzi (1952–1958), a następnie w charakterze nauczyciela przedmiotów pedagogicznych w Studium Nauczycielskim w Piotrkowie Trybunalskim (1958–1959). Od października 1959 roku została zatrudniona na stanowisku starszego asystenta w Katedrze Pedagogiki Uniwersytetu Łódzkiego (Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach: Akta osobowe). Równocześnie była wykładowcą kontraktowym

w Zaocznym Studium Nauczycielskim w Łodzi. Pracę naukową rozpoczęła bezpośrednio po ukończeniu studiów, prowadząc badania nad historią wychowania. Uzyskane wyniki przedstawiła na Zjeździe Młodych Pedagogów, Psychologów i Historyków Wychowania, który odbył się w 1952 roku w Warszawie (Kowolik 2003: 106).

W 1961 roku po zawarciu małżeństwa z Franciszkiem Nowakiem (Stopińska-Pająk 2008: 111) przeniosiła się z Łodzi do Katowic i podjęła pracę w Wyższej Szkole Pedagogicznej, obejmując etat w Katedrze Pedagogiki na Wydziale Pedagogiczno-Historycznym. Początkowo pełniła funkcję starszego asystenta, a po obronie pracy doktorskiej została adiunktem. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych otrzymała 21 kwietnia 1964 roku decyzją Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Łódzkiego na podstawie rozprawy doktorskiej *Czasopisma polskie dla dzieci i młodzieży w Królestwie Kongresowym w pierwszej połowie XIX wieku* (Barciak 2008: 29). Promotorem przewodu doktorskiego był wspomniany prof. dr hab. Stefan Truchim, a recenzentami: prof. dr hab. Tadeusz Pasierbiński i prof. dr hab. Antonina Kłoskowska (Kowolik 2002: 17).

Bobrowska-Nowak od 1968 roku związana była z Instytutem Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Prowadziła badania w zakresie historii oświaty i dziedzictwa polskiej psychologii. Decyzją Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w dniu 20 listopada 1972 roku uzyskała stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii psychologii, przedkładając rozprawę *Początki polskiej psychologii*. Recenzentami dorobku naukowego i rozprawy byli: prof. dr hab. Eugeniusz Geblewicz, prof. dr hab. Natalia Reuttowa, prof. dr hab. Tadeusz Tomaszewski i prof. dr hab. Stefan Wołoszyn. Wspomniany stopień naukowy zatwierdzony został przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną ds. Kadr Naukowych 20 lipca 1973 roku (Barciak 2008: 29). Na tej podstawie Bobrowska-Nowak otrzymała powołanie na stanowisko docenta. Swoje zainteresowania badawcze koncentrowała wokół historii pedagogiki, poradnictwa psychopedagogicznego, terapii i edukacji wychowawczej na Śląsku (Kempa 2007: 258). W maju 1981 roku uzyskała nominację na stanowisko profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych, a w listopadzie roku 1991 została mianowana profesorem zwyczajnym (Barciak 2008: 29).

W Uniwersytecie Śląskim w Katowicach pełniła wiele funkcji, m.in. w 1972 roku była kierownikiem Zakładu Nowych Technik Nauczania, a w latach 1973–1978 Zakładu Historii Wychowania (Juszczak 2007: 173). W latach 1981–1996 piastowała stanowisko kierownika Katedry Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania, a od 1 października 1982 roku do 31 sierpnia roku 1984 kierowała Pracownią Historii Wychowania. W Uniwersytecie Śląskim w Katowicach była zastępcą dyrektora Instytutu Pedagogiki (1978–1980) oraz dyrektorem Instytutu Pedagogiki (1980–1981). W listopadzie 1981 roku została dziekanem Wydziału Pedagogiki i Psychologii i funkcję tę pełniła do sierpnia 1984 roku (Juszczak 2007: 203). Po przejściu na emeryturę w roku 1996 przez jeden rok prowadziła zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. W latach 1992–2000 była zatrudniona w Kolegium Nauczycielskim w Bytomiu (Zdanowicz 2011: 285). Pracowała też w Górnośląskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Kardynała Augusta Hlonda w Mysłowicach (Kowolik 2012: 43). Należy dodać, że Bobrowska-Nowak, jako osoba mająca wileńskie korzenie, współpracowała z Uniwersytetem Polskim w Wilnie. W ramach wymiany naukowej prowadziła wykłady i prelekcje dla Polaków oraz wspierała i pomagała materialnie biednym studentom, m.in. wozila dla nich jedzenie i książki (Sadzikowska 2019: 263).

Oprócz pracy dydaktycznej i naukowej aktywnie działała w Towarzystwie Miłośników Wilna – Oddział Katowice, w Polskim Towarzystwie Historii Medycyny, Polskim Komitecie Organizacji Wychowania Przedszkolnego, Związku Nauczycielstwa Polskiego, Polskim Towarzystwie Pedagogicznym w Katowicach i Polskim Towarzystwie Gerontologicznym (Wyrwich i in. 2011: 170). Była członkiem Senackiej Komisji ds. Rozwoju Młodej Kadry Naukowej, Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN w Warszawie, Komisji Pedagogicznej PAN w Krakowie, Zespołu Pedagogiki Pracy PAN w Warszawie (Barciak 2008: 30).

Za swoją działalność naukową i dydaktyczną uzyskała liczne odznaczenia i nagrody, m.in. Złoty Krzyż Zasługi, nagrodę III stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Złotą Odznakę za Zasługi dla Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Medal Komisji Edukacji Narodowej (Barciak 2008: 30).

Zmarła 31 stycznia 2003 roku i pochowana została na cmentarzu w Katowicach.

Wanda Bobrowska-Nowak jako promotor

Wanda Bobrowska-Nowak w ramach prowadzonych badań była promotorem wielu prac dyplomowych. Pod jej kierunkiem pisane były prace magisterskie i dysertacje doktorskie z zakresu: wychowania przedszkolnego, opieki nad dzieckiem, niepowodzeń w nauce szkolnej, resocjalizacji nieletnich, szkolnictwa zawodowego. Była promotorem 11 rozpraw doktorskich i recenzentką wielu prac doktorskich, habilitacyjnych i wydawniczych (Wyrwich i in. 2011: 170). Przykładowo można tutaj wymienić następujące tematy prac magisterskich napisanych pod jej kierunkiem:

- *Zaspokojenie potrzeby aktywności u wychowanków domu dziecka przez różnicowanie form spędzania czasu wolnego.*
- *Uwarunkowania społeczno-gospodarcze opieki nad polskim dzieckiem opuszczonym w przeszłości.*
- *Czynniki warunkujące powodzenie w pracy wychowawczej domu dziecka.*
- *Rola zespołu w procesie resocjalizacji młodych przestępców.*
- *Zajęcia w czasie wolnym w zakładzie wychowawczym.*
- *Pedagogiczne konsekwencje drugoroczności.*
- *Formy pomocy w nauce uczniom w młodszym wieku szkolnym.*
- *Kontakty prosopieczne dzieci w wieku przedszkolnym.*
- *Cechy osobowe wychowawczyń przedszkola.*
- *Historyczne uwarunkowania powstania instytucji przedszkolnych dla polskich dzieci w Pszczynie.*
- *Współpraca szkoły zawodowej ze środowiskiem rodzinnym uczniów.*
- *Historia szkolnictwa górniczego w województwie śląskim.*
- *Przygotowanie pedagogiczne nauczycieli szkolnictwa zawodowego w Bytomiu (Kempa 2011: 197).*

Pełniąc funkcję kierownika Zakładu Historii Wychowania, Bobrowska-Nowak inspirowała asystentów do badania problematyki pedagogicznej słabo opracowanej w literaturze naukowej, a charakterystycznej dla środowiska śląskiego, zachęcała do poznawania historycznych uwarunkowań, potrzeb, form edukacji zawodowej młodzieży i dorosłych oraz ich tendencji rozwojowych (Kempa 2011: 206). Efekty badań prowadzonych w Zakładzie, a następnie Katedrze Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania, ukazywały się w kolejnych

publikacjach pod jej redakcją, wydawanych w ramach serii Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Historii oświaty oraz działalności pedagogicznej na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim dotyczyły na przykład prace: *Wychowanie i praca młodzieży w województwie śląskim i Zagłębiu Dąbrowskim w warunkach gospodarki kapitalistycznej* (Bobrowska-Nowak 1978a), *Kierunki działalności pedagogicznej na Śląsku w latach 1922–1939* (Bobrowska-Nowak 1982), *Oświata na Śląsku. Potrzeby, organizacja, rozwój w latach 1922–1939* (Bobrowska-Nowak 1984). Kwestie kulturalno-oświatowe i biograficzne, uwzględniające wkład przedstawicieli polskiej pedagogiki w teorię i praktykę wychowawczą, podjęto m.in. w *Szkicach z historii psychologii i pedagogiki* (Bobrowska-Nowak 1989). W kolejnej publikacji zatytułowanej *Wybrane problemy wychowawcze pedagogiki polskiej* (Bobrowska-Nowak 1990) skupiono się na analizie czasopism pedagogicznych pod kątem kwestii ogólnopedagogicznych, ale także w odniesieniu do wybranych kręgów społecznych lub konkretnych placówek. Do tematyki szkolnictwa w okresie międzywojennym nawiązuje natomiast *Rozwój pedagogiki w II Rzeczypospolitej (1918–1939)* (Bobrowska-Nowak 1992). Jak napisał w recenzji tej publikacji Wiesław Jamrożek, jej treść prowokuje do refleksji oraz dalszych, bardziej pogłębionych prac badawczych (Jamrożek 1994: 75–79). Inspiratorka i redaktorka wymienionych publikacji twierdziła, że „Zaniedbanie historii nauki prowadzi do przeceniania dzisiejszych i własnych poglądów, do zarozumiałości. Historia uczy skromności, bo wskazuje, że wszystko zmienne jest i nietrwałe” (Kempa 2011: 207).

Prowadząc konsultacje z doktorantami Bobrowska-Nowak podkreślała konieczność uwzględniania warunków kształcenia młodzieży i dorosłych Polaków w badanym okresie historycznym, w tym: atmosfery szkoły, oddziaływania osobowości nauczyciela na ucznia (także dorosłego), umiejętności przekazywania wiedzy oraz warunków sprzyjających motywowaniu wychowanka do rozwijania zainteresowań i refleksji. Pierwszymi doktorantami Wandy Bobrowskiej-Nowak byli: Władysława Błońska, Grażyna Jelonkiewicz, Stanisław Adamek i Piotr Barczyk (Kempa 2011: 208).

Warto wspomnieć, że Władysława Błońska w swej rozprawie doktorskiej przybliżyła kształtowanie się koncepcji poradnictwa zawodowego, ukazała pierwsze próby naukowego poznawania uzdolnień i przydatności zawodowej w naszym kraju. Zaznaczyła,

że specyfika Górnego Śląska wpływała na zainteresowania zawodowe młodych ludzi oraz na potrzebę podniesienia diagnostyki badań psychotechnicznych. Podkreśliła też, że prawidłowe, czyli zgodne z zainteresowaniami osobistymi, kierowanie młodzieży do instytucji edukacji zawodowej na Górnym Śląsku było obowiązkiem społecznym, gospodarczym i moralnym. Z kolei Piotr Barczyk podjął problematykę dokształcającego szkolnictwa zawodowego dla młodzieży rzemieślniczej. Ustalił funkcje dydaktyczne i wychowawcze realizowane przez te instytucje oświatowe. Rozpoznał formy praktycznego przygotowania do zawodu, tendencje panujące w rozwoju szkół dokształcających i ich osiągnięcia oraz trudności wynikające ze złożoności warunków politycznych i społecznych w II Rzeczypospolitej (Kempa 2011: 208).

Podstawowe obszary działalności badawczej i dorobek naukowy

Do głównych zainteresowań badawczych Bobrowskiej-Nowak, jak już wspomniano, należała historia wychowania. W 1978 roku opracowała *Zarys dziejów wychowania przedszkolnego*, wydany w dwóch tomach (Warszawa 1978). Część pierwsza tej pracy opatrzona była tytułem *Teorie pedagogiczne a rozwój praktyki* (Bobrowska-Nowak 1978b), zaś część druga zawierała materiały źródłowe (Bobrowska-Nowak 1978c). Praca – jak pisała Autorka – „ma służyć jako pomoc w studiowaniu pedagogiki wieku przedszkolnego” (Bobrowska-Nowak 1978b: 3). W części pierwszej dokonała ogólnego przeglądu teorii i niektórych rozwiązań praktycznych w zakresie wychowania małego dziecka, a w części drugiej zamieściła przedruki fragmentów dzieł klasyków pedagogiki oraz inne dokumenty źródłowe. Autorka przedstawiła poglądy na wychowanie dzieci w rodzinie oraz ukazała rozwój przedszkoli, od instytucji opiekuńczych o charakterze filantropijnym do świeckich placówek wychowawczych, stanowiących nieodzowne ogniwo w systemie oświatowym. Publikacja uzupełniona została „przełogiem ważniejszych wydarzeń wychowania przedszkolnego”, zadaniami do wykorzystania przy powtarzaniu i utrwalaniu wiadomości oraz alfabetycznym wykazem literatury, w którym podano tytuły przeglądowe, monograficzne, artykuły i broszury (Bobrowska-Nowak 1978: 356).

Kontynuacją badań w zakresie historii wychowania była publikacja *Historia wychowania przedszkolnego* (Warszawa 1983), zawierająca w jednym tomie opracowania przeglądowe oraz, podobnie jak w poprzedniej pracy, teksty źródłowe dzieł różnych autorów. Książka przybliżyła kolejne etapy kształtowania się teorii i pracy pedagogicznej, począwszy od wzrastania dzieci w grupę społeczną we wspólnocie pierwotnej, a skończywszy na wybranych aspektach wychowania przedszkolnego w XX wieku (Bobrowska-Nowak 1983).

Ważnym obszarem aktywności naukowej Bobrowskiej-Nowak były zagadnienia dotyczące pedagogiki resocjalizacyjnej i opiekuńczej. W 1979 roku ukazał się skrypt dla studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych, w którym autorka zamieściła wybór materiałów pomocniczych, służących poznawaniu rodzimego dorobku w zakresie organizacji opieki „nad młodzieżą niedostosowaną społecznie” (Bobrowska-Nowak 1979). W grupie materiałów źródłowych znajdują się projekty sformułowane przed rokiem 1918 oraz materiały dotyczące działalności różnych instytucji prawnych i społeczno-pedagogicznych funkcjonujących w latach 1918–1939. Zebrany materiał jest niezbędny do analiz porównawczych, dyskusji i rekapitulacji wiedzy z pedagogiki opiekuńczej i resocjalizacyjnej. Dla studentów pedagogiki opiekuńczej i nauczycieli wydane zostały *Źródła do pedagogiki opiekuńczej* (Lepalczyk 1988). Część pierwszą opracowała Bobrowska-Nowak, zaś część drugą Irena Lepalczyk.

Ważnym polem naukowej aktywności Bobrowskiej-Nowak była historia polskiej psychologii. W wyniku prowadzonych badań, w 1970 roku ukazała się praca *Narodziny i rozwój psychologii w Polsce (Wybór materiałów)*, w której Wanda Bobrowska-Nowak i Kazimierz Czarnecki przedstawili charakterystykę poszczególnych okresów powstania polskiej psychologii, rozwoju i stabilizacji tej nauki, przybliżyli sylwetki psychologów, m.in. Stefana Baleya, Stefana Szumana, Stefana Błachowskiego, Władysława Witwickiego, Marię Grzegorzewską, Marię Librachową i innych (Bobrowska-Nowak, Czarnecki 1970). Cennym uzupełnieniem pracy są teksty źródłowe reprezentatywne dla poszczególnych okresów rozwoju psychologii, ilustrujące główne problemy badawcze tej dziedziny nauki. Kontynuacją skryptu była opublikowana w 1979 roku praca *Psychologia rozwojowa i wychowawcza w latach 1870–1930* (Bobrowska-Nowak 1979b).

Badania prowadzone nad historią psychologii zostały zaprezentowane w kolejnej pracy zatytułowanej *Pionierzy psychologii naukowej w Polsce* (Bobrowska-Nowak 1971b). Próba uporządkowania i przedstawienia rozwoju poglądów psychologicznych została zarysowana w publikacji *Początki polskiej psychologii* wydanej w 1973 roku. Autorka w 10 rozdziałach przedstawiła kolejne etapy rozwoju myśli psychologicznej w Polsce, poczynając od elementów rozważań psychologicznych przewijających się w literaturze publicystycznej i naukowej. Wybrane rozdziały omawiają zastosowanie introspekcji, założenia psychofizjologii, psychologii rozwojowej i pedagogicznej oraz psychologii ogólnej.

Na potrzeby historii psychologii Bobrowska-Nowak dokonała wyboru materiałów pomocniczych do historii psychologii rozwojowej i wychowawczej z lat 1870–1930 (Bobrowska-Nowak 1977, 1979a). Materiały źródłowe obejmują 10 pozycji przedrukowanych we fragmentach z dzieł znanych psychologów, m.in. Anieli Szyćówny, Alfreda Bineta, Édouarda Claparède’a, Wasilija Zienkowskiego.

Do równie ważnych dokonań naukowych Bobrowskiej-Nowak z lat 70. XX wieku należy zaliczyć dwa artykuły poświęcone twórczości Juliana Ochorowicza, polskiego psychologa i filozofa z przełomu XIX i XX wieku. Pierwszy z tekstów, zatytułowany *Julian Ochorowicz na drogach i bezdrożach psychologii* (Bobrowska-Nowak 1971a), ukazał się na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” i był przekrojowym omówieniem psychologicznego dorobku filozofa. Tekst drugi, *Charakterystyki osobowościowe jako forma poznawania człowieka w dziennikach Juliana Ochorowicza* (Bobrowska-Nowak 1972), oparty został na wykorzystanych po raz pierwszy materiałach źródłowych zgromadzonych w dziale rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu i opublikowany w ramach serii wydawniczej Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w zbiorze Prace Pedagogiczne 1. Ponadto rezultaty badań własnych nad historią psychologii zaprezentowane zostały w rozdziale „Psychologia” w pracy zbiorowej pod redakcją Bogdana Suchodolskiego *Historia nauki polskiej* (Bobrowska-Nowak 1987: 885–920).

W 1998 roku nauki pedagogiczne zostały wzbogacone o *Słownik pedagogów polskich* przygotowany pod redakcją Wandy Bobrowskiej-Nowak i Danuty Dryndy. Słownik obejmuje 250 haseł biograficznych i odzwierciedla dzieje polskiej pedagogiki od drugiej połowy

XVIII wieku do roku 1996 (Mięso 2000: 163–165). Jak napisała w recenzji tego słownika Władysława Szulakiewicz, „to zbiorowe dzieło polskiego środowiska naukowego jest cenną inicjatywą świadczącą o jego aktywności w sferze działań na rzecz rozwoju nauk o wychowaniu” (Szulakiewicz 1999: 62–63).

Bogaty dorobek naukowy Bobrowskiej-Nowak dopełnia wiele artykułów, które zamieszczone zostały w różnych czasopismach naukowych. Przykładem jest czasopismo „Chowanna”, w którym przedstawiona została rola i znaczenie tego periodyku, ze szczególnym uwzględnieniem lat 1929–1939 (Bobrowska-Nowak 1993: 7–15). Na łamach „Chowanny” przybliżony został szkic biograficzny dr Renaty Zielińskiej (1929–1993), wykładowcy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, autorki nowatorskiego *Modelu pracy w klasie pierwszej* (Bobrowska-Nowak 1995: 96–98).

Na kartach „Zeszytów Naukowych Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego” Bobrowska-Nowak przybliżyła działalność *Instytutu Pedagogicznego w Katowicach w latach 1928–1939* (Bobrowska-Nowak 1980). W „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” z 1969 roku ukazała prace badawcze Bolesława Braźka – nauczyciela szkoły średniej we Lwowie, pioniera psychofizyki i psychofizjologii, jednego z pierwszych polskich badaczy problemu znużenia, który prowadził samodzielne badania nad znużeniem uczniów za pomocą estezjometru sprężynowego własnej konstrukcji (Bobrowska-Nowak 1969: 664–667). W tym samym czasopiśmie w 1971 roku Bobrowska-Nowak przybliżyła we wspomnianym już wyżej artykule (Bobrowska-Nowak 1971b) postać Juliana Ochorowicza (1850–1917), jednego z pionierów psychologii doświadczalnej i klinicznej.

Na uwagę zasługuje artykuł zamieszczony w „Przeglądzie Historyczno-Oświatowym” pt. *Polskie Towarzystwo Badań nad Dziećmi w świetle dokumentów*, w którym Bobrowska-Nowak przedstawiła genezę Towarzystwa i czterdziestoletni okres aktywnej działalności tej organizacji, począwszy od roku 1907, ze szczególnym uwzględnieniem pracy komisji problemowych: Komisji Rysunków, Komisji Badania Mowy Dziecka, Komisji Badania Pojęć Matematycznych, Komisji Badania Dzieci Upośledzonych Umysłowo i Komisji Badania Charakteru (Bobrowska-Nowak 1973b: 9–27). Jak zaznaczyła, „Rola, którą odegrało Towarzystwo w rozwoju psychologii pedagogicznej, w popularyzowaniu jej osiągnięć wśród nauczycieli

i rodziców, w inicjowaniu badań zespołowych, interesujących szersze kręgi społeczeństwa polskiego, wydaje się bezsporna” (Bobrowska-Nowak 1973b: 27).

Zakończenie

Prezentowany szkic miał na celu ukazanie biografii prof. dr hab. Wandy Bobrowskiej-Nowak i jej zasług na polu nauki polskiej. Aktywność dydaktyczna i dorobek naukowy związany z badaniami w zakresie historii wychowania i historii psychologii sprawiają, że Wanda Bobrowska-Nowak była Mistrzem, Nauczycielem i Naukowcem wielkiego formatu. Jej aktywność na niwie pedagogicznej zaowocowała opracowaniem wielu prac i artykułów naukowych. Publikacje te są źródłem inspiracji dla pedagogów, historyków wychowania i psychologów oraz stanowią cenną pomoc dla studentów pedagogiki we wszystkich formach kształcenia. Dokonania badawcze Bobrowskiej-Nowak stanowią ważny aspekt w dyskursie pedagogicznym i analizach zagadnień związanych z historią szkolnictwa. Jej prace służą zaszczepieniu kultu dla tradycji wychowania i edukacji na przestrzeni wieków oraz upowszechnianiu szeroko pojętej kultury oświatowej. Wiele istotnych tematów i zagadnień, które opracowała, może być wyzwaniem do prowadzenia dalszych badań i penetracji naukowych, bo myśl pedagogiczna jest strukturą ewoluującą.

Aktualnie zachodzi pilna konieczność zwiększenia liczby zajęć dydaktycznych z historii wychowania dla studentów pedagogiki w uczelniach, które prowadzą ten kierunek studiów, bo „kultura pedagogiczna musi mieć szeroką podstawę historyczną, stąd też ten przedmiot powinien być otoczony największą opieką” (Hulewicz 1931: 3).

Bibliografia

- Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Akta osobowe 15/B, k. 289.
- Barciak A. (red.) (2008). *Non omnis moriar. Zmarli Pracownicy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968–2008*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

- Barczyk P.P. (red.) (2011). *W służbie oświaty i wychowania. Księga pamiątkowa dedykowana pracownikom, słuchaczom, absolwentom i sympatykom kolegium nauczycielskiego w Bytomiu z okazji osiemnastolecia działalności*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Bobrowska-Nowak W. (1969). *Próby badawcze Bolesława Brażka na tle początków psychologii w Polsce*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, t. 14, nr 4, s. 661–677.
- Bobrowska-Nowak W. (1971a). *Julian Ochorowicz na drogach i bezdrożach psychologii*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, t. 16, nr 1, s. 67–85.
- Bobrowska-Nowak W. (1971b). *Pionierzy psychologii naukowej w Polsce*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (1972). *Charakterystyki osobowościowe jako forma poznawania człowieka w dziennikach Juliana Ochorowicza*, [w:] J. Bohucki (red.), *Z teorii i praktyki wychowania*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 67–80.
- Bobrowska-Nowak W. (1973a). *Początki polskiej psychologii. Monografie z dziejów nauki i techniki*, t. 85, Wrocław-Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Bobrowska-Nowak W. (1973b). *Polskie Towarzystwo Badań nad Dziećmi w świetle dokumentów*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 1, s. 9–27.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1977). *Materiały pomocnicze do historii psychologii. Psychologia rozwojowa i wychowawcza z lat 1870–1930*. Wyboru dokonała W. Bobrowska-Nowak, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1978a). *Wychowanie i praca młodzieży w województwie śląskim i Zagłębiu Dąbrowskim w warunkach gospodarki kapitalistycznej*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (1978b). *Zarys dziejów wychowania przedszkolnego. Cz. 1: Teorie pedagogiczne i rozwój praktyki. Materiały pomocnicze dla zakładów kształcenia nauczycieli przedszkoli*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Bobrowska-Nowak W. (1978c). *Zarys dziejów wychowania przedszkolnego. Cz. 2: Wybór materiałów źródłowych. Materiały pomocnicze dla zakładów kształcenia nauczycieli przedszkoli*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1979a). *Materiały pomocnicze do pedagogiki resocjalizacyjnej i opiekuńczej. Skrypt dla studentów I, II i IV roku studiów dziennych oraz I, II i III roku studiów zaocznych*. Wybór i opracowanie W. Bobrowska-Nowak, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1979b). *Psychologia rozwojowa i wychowawcza w latach 1870–1930. Skrypt przeznaczony dla studentów II i IV roku psychologii oraz I i IV roku pedagogiki studiów dziennych i zaocznych*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

- Bobrowska-Nowak W. (1980). *Instytut Pedagogiczny w Katowicach i jego funkcje w środowisku (1928–1939)*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Pedagogika – Historia Wychowania”, nr 10, s. 47–59.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1982). *Kierunki działalności pedagogicznej na Śląsku w latach 1922–1939*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (1983). *Historia wychowania przedszkolnego*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Bobrowska-Nowak W. (red.). (1984). *Oświata na Śląsku. Potrzeby, organizacja, rozwój (1922–1939)*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (1987). *Psychologia*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej*, t. 4: 1863–1918, cz. 3, Wrocław–Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, s. 885–912.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1989). *Szkice z historii psychologii i pedagogiki*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1990). *Wybrane problemy wychowawcze pedagogiki polskiej (Przeszłość i teraźniejszość)*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1992). *Rozwój pedagogiki w II Rzeczypospolitej (1918–1939). Problemy kontrowersyjne*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (1993). *Kartki z przeszłości „Chowanny”*, „Chowanna”, t. 1, s. 7–15.
- Bobrowska-Nowak W. (1994). *Dr Renata Zielińska (1929–1993)*, „Chowanna”, t. 2, s. 96–98.
- Bobrowska-Nowak W., Czarnecki K. (1970). *Narodziny i rozwój psychologii w Polsce (Wybór materiałów)*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Hulewicz J. (1931). *Nie wyzyskana rola historii wychowania we współczesnym szkolnictwie polskim*, „Chowanna”, z. 1, s. 3.
- Jamrożek W. (1994). [recenzja: *Rozwój pedagogiki w II Rzeczypospolitej (1918–1939). Problemy kontrowersyjne*, red. W. Bobrowska-Nowak, Katowice 1992], „Chowanna”, t. 2, s. 75–79.
- Juszczyk S. (2007). *Jubileusz 30-lecia Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego (1976–2006). Rodowód – instytucjonalizacja – rozwój i zamierzenia*, „Chowanna”, t. 2, s. 169–207.
- Kempa G. (2011). *Kształcenie nauczycieli szkolnictwa ogólnokształcącego na Górnym Śląsku w latach 1865–1976*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kowolik P. (2002). *Profesor zw. dr hab. Wanda Bobrowska-Nowak – pedagog, psycholog i historyk wychowania*, [w:] M. Wójcik (red.), *Wychowanie – opieka – wsparcie. Tradycje i doświadczenia polskiej pedagogiki oraz możli-*

- wości współczesnego ich wykorzystania*, Mysłówice: Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hłonda, s. 17–21.
- Kowolik P. (2003). *Profesor zw. dr hab. Wanda Bobrowska-Nowak – pedagog, psycholog i historyk wychowania*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, nr 1, s. 105–108.
- Kowolik P. (2012). *Zapomniani pedagogicy i nauczyciele przedszkoli w Polsce i na Śląsku*, „Nauczyciel i Szkoła”, nr 2(52), s. 41–51.
- Lepalczyk I. (red.) (1988). *Źródła do pedagogiki opiekuńczej*, t. 1, cz. 1 i 2 [wybór i oprac. cz. 1 – W. Bobrowska-Nowak, cz. 2 – I. Lepalczyk], Warszawa–Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Miąso J. (2000). [recenzja: *Słownik pedagogów polskich*, red. W. Bobrowska-Nowak, D. Drynda, Katowice 1998], „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 39, s. 163.
- Sadzikowska L. (2019). *Uczeni o wileńskich korzeniach na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach*, [w:] K. Heska-Kwaśniewicz, J. Januszewska-Jurkiewicz, E. Żurawska (red.), *Między Śląskiem a Wileńszczyzną*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 251–266.
- Stopińska-Pajak A. (2008). *Bobrowska-Nowak Wanda* [hasło], [w:] A. Meissner, W. Szulakiewicz (red.). *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 110–115.
- Szulakiewicz W. (1999). [recenzja: *Słownik pedagogów polskich*, red. W. Bobrowska-Nowak, D. Drynda, Katowice 1998], „Biuletyn Historii Wychowania”, nr 9–10, s. 62–63.
- Szulakiewicz W. (2006). *Historia oświaty i wychowania w Polsce*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Wyrwich B., Stiler S., Mikka A., Piwowar K., Skrzyniarz A., Kolloch A., Pilarska I. (2011). *Poszukując mistrza (opracowanie poświęcone pamięci prof. zw. dr hab. Wandzie Bobrowskiej-Nowak)*, [w:] P.P. Barczyk (red.), *W służbie oświaty i wychowania. Księga pamiątkowa dedykowana pracownikom, słuchaczom, absolwentom i sympatykom kolegium nauczycielskiego w Bytomiu z okazji osiemnastolecia działalności*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 159–174.
- Zdanowicz A. (2011). *Kadra kolegium nauczycielskiego w Bytomiu*, [w:] P.P. Barczyk (red.), *W służbie oświaty i wychowania. Księga pamiątkowa dedykowana pracownikom, słuchaczom, absolwentom i sympatykom kolegium nauczycielskiego w Bytomiu z okazji osiemnastolecia działalności*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 285–292.

ADRES DO KORESPONDENCJI:

Dr Danuta Kocurek
 Uniwersytet Śląski w Katowicach
 Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji
 e-mail: danuta.kocurek@us.edu.pl